

ŞAİRİN DİLİNDEN FETİH: RÂZÎ'NİN MORA FETİHNÂMESİ

CONQUEST FROM THE POET'S LANGUAGE: MOREA FETİHNAME OF RÂZÎ

Fatih KOYUNCU*

Öz

Savaşlarda kazanılan zaferlerin bahis konusu edildiği fetihnâmelerde galip gelen padişah ve komutanın kudreti övgü dolu ifadelerle anlatılır. Elde edilen galibiyetin halka duyurulmasında fetihnâme türündeki eserlerin ve mektupların önemi büyüktür. İslam devletlerinde gelenek olan fetihnâme yazımına Osmanlı Devleti zamanında da devam edilmiş; özellikle 16. asırdan sonra rağbet gösterilmiştir. Bu tür eserlerin edebî bir metin olmalarının haricinde tarihî birer belge niteliği de bulunmaktadır. Savaşa katılan şairler bu hadiselerle hislerini de katarak gerçekleşen fethi nakletmişlerdir.

Klasik Türk edebiyatı tarihi incelendiğinde fetihnâme türündeki eserlerin önemli bir yekun teşkil ettiği görülmektedir. Bu türde metin kaleme alanlardan biri de 18. asır şairlerinden Râzî'dir. Şair, Sultan III. Ahmed'in saltanatı zamanında 1715 yılında Mora'ya yapılan ve büyük bir zaferle sonuçlanan seferi mesnevi formunda nazma çekmiştir. Fetihnâmenin yazma nüshasında müellif hakkında herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Ancak eserde Râzî mahlasını belirten şairin bu asırda yaşayan şiir ve inşada mahir, tarihleri beğenilen Abdüllatif Râzî (ö. 1146/1733-34) olması kuvvetle muhtemeldir. 162 beyit olarak kaleme alınan fetihnâmede şair sanat kaygısıyla hareket ederek Mora fethini tasvirî bir üslupla anlatmış, fethedilen yerler ile bazı kale ve beldeler hakkında bilgiler vermiştir. Bu çalışmada fetihnâmeler hakkında genel hususlara değinilmiş, hakkında net bir bilgi bulunmayan eserinin müellifi Râzî'nin kim olabileceği tartışılmış, Mora fetihnâmesi şekil ve muhteva yönünden incelendikten sonra eserin metni sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler

Klasik Türk Edebiyatı, Fetihnâme, Mora, Râzî.

Abstract

The power of the winner sultan and the commander is expressed with praise in fetihname in which victories are mentioned. Works and letters qualifying as a fetihname have great importance on turning the winning into a victory and on publicizing. The tradition of writing fetihname in Islamic states was continued during the Ottoman Empire, especially after 16th century it was shown to it in demand. Besides the fact that such works are literary text, they also have the feature of a historical document. The poets who participated in the war transferred the conquest by adding their feelings to events.

* Dr. Öğr. Üyesi, Kırşehir Ahi Evran Üni. Fen-Edebiyat Fak. Türk Dili ve Edebiyatı Böl., El-mek: fkoyuncu06@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-0118-1566>.

Gönderim Tarihi: 24.01.2019
Kabul Tarihi: 17.06.2019

When the history of classical Turkish literature is examined, it is seen that the works of the type of conquest constitute a whole. One of these text writers is one of the 18th century poets Râzî. The poet mentioned the conquest which took place in Mora in 1715, during the reign of Sultan Ahmed III, and resulted in a great victory as verse. It is highly probable that the poet using his pseudonym in the work in which there is no detailed information about the author may be Abdüllatif Râzî (d. 1146/1733-34) who lived in that century and who is adept in poetry and construction and whose dates are liked. In the fetihname which was written as 162 couplets and as a verse in mesnevi form, the poet explained the conquest of Mora in a depicted manner and gave information about the conquered places, some castles and towns. In this study, it was touched to general issues about fetihname and it was discussed who could be the author of the work Razi. After examining the fetihname of Mora in terms of shape and content, the text of the work was presented.

•

Keywords

Classical Turkish Literature, fetihname, Mora, Razi.

Giriş

Fethedilen beldelerin ve kazanılan zaferlerin anlatıldığı tarihî-edebî metinlere fetihnâme adı verilmektedir. Orta Çağ İslam dünyasında padişahlar güçlerini ve hâkimiyetlerini göstermek için süslü ifadeler kullanarak zaferlerini bildirme gereksinimi duymuşlardır. Mektup ve ferman şeklindeki bu fetihnâmelerde galibiyetten övgü ile bahsedilir ve düşmanlara tehdit dolu ifadeler kullanılırdı. Fetih mektubu yazma geleneği ilk İslam devletlerinde başlamış ve Türk-İslam devletlerinde devam etmiştir. Osmanlı Devleti'nde elde edilen zaferler komşu ülkelere ve İslam devletlerindeki hükümdarlara fetihnâmelerle anlatılmıştır (Pakalın 1993: 614).

Fetihnâmeler iki kategoride incelenmektedir: Bunlardan biri padişahlar ya da ileri gelen devlet adamları tarafından gönderilen ferman veya mektuplar; diğeri ise bir yerin fethini anlatan metinlerdir (Aksoy 1997: 7). Düşmanın mağlup edildiği veya bir zaferle neticelenen seferin konu edildiği metinlere “fetihnâme” ve “zafername”; bir gazanın anlatıldığı eserlere de “gazavatname” denilmektedir.¹ Tarihî bir hadiseyi doğrudan anlatan gazavatname, zafername, sefername türü metinleri Selimname ve Süleymanname ismiyle fethi gerçekleştiren padişahların adlarıyla anılan eserlerden ayırmak mümkün olamamakta ve kesin bir hat çizilememektedir. Bu eserler edebî bir metin olmalarının yanında tarihî bir vesika değeri de taşımaktadır. Tarihî metinlerde görülen eksiklikleri veya net olmayan bilgileri bu eserler vasıtasıyla çözebilme imkânı elde edilmektedir. Osmanlı döneminde başlangıçta münferit fetihleri anlatan veya tarihin bir bölümünü oluşturan metinler yazılmışken daha sonraları bir padişahın, vezirin veya herhangi bir komutanın katıldığı savaşları konu edinen fetihnâme yazma temayülü 15. asırdan itibaren ortaya çıkmış, 16. asırdan sonra bu tarz eserlerin sayısı artmıştır. Bir şahsa atfen yazılan bu tür eserlerde verilen bilgilerin bazıları subjektif değerlendirmeler olduğu için bahsi geçen malumatın teyit edilmesi gerekmektedir (Aksoy 1997: 9-11).

Osmanlı Devleti tarihinde birçok fetih hareketi şairlerin de dikkatini çekmiş, dönemin üslubu çerçevesinde bu türde eser(ler) vermelerini sağlamıştır. Bazı şairlerin kasidelerinde bir padişahın veya ileri gelen devlet adamının yaptığı sefer sonucunda kazandığı zaferin süslü ve mübalağalı bir üslupla anlatıldığı görülmektedir.²

Klasik Türk edebiyatı metinleri arasında manzum ve mensur olmak üzere fetihnâme türünde birçok eserin kaleme alındığı bilinmektedir. Kıvamî'nin *Fetihnâme-i Sultan Mehmed*'i³, Sinoplu Safayî'nin *Fetihnâme-i İnebahtı ve Moton*'u⁴, Gelibolulu Âlî'nin *Heft Meclis*'i⁵, Celalzâde Mustafa'nın *Fetihnâme-i Rodos*'u⁶, Karaçelebizâde Abdülaziz'in *Tarihçe-i Feth-i Revan ve Bağdad*'ı⁷, ve Nabî'nin *Fetihnâme-i Kamanıçe*'si⁸ bu türde yazılan önemli eserlerden bazılarıdır.

¹ Türk edebiyatında gazavatnameler hakkında detaylı bilgi için bk. Agah Sırrı Levent, *Gazavatnameler ve Mihaloğlu Ali Bey'in Gazavatnamesi*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1956.

² Örneğin bk. Ahmet Mermer, *Mezâkî Hayatı, Edebî Kişiliği ve Divanı'nın Tenkitli Metni*, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara, 1991, s. 217-221; 242-245.

³ Bk. Ceyhun Vedat Uygur, *Kıvâmî Fetihnâme*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2018.

⁴ Bk. Özlem Dereli, *Sinoplu Safayî'nin Fetihnâme-i İnebahtı ve Moton Adlı Eseri (Transkripsiyonlu Metin)*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun, 2017.

⁵ Bk. Cemal Göçmen, *Gelibolulu Mustafa Âli'nin Heft Meclisi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyon, 2009.

⁶ Bk. Murat Yıldız, *Celalzâde'nin Rodos Fetihnâmesi*, Libra Kitapçılık ve Yayıncılık, İstanbul, 2013.

⁷ Bk. Nermin Yıldırım, *Kara Çelebi-Zade Abdülaziz Efendi'nin Zafername adlı eseri (Tarihçe-i Feth-i Revan ve Bağdad) Tahlil ve Metin*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2005.

Osmanlı tarihinde fetihnâmelere konu olan beldelerden biri de Mora'dır. Uzun süre Osmanlı hâkimiyetinde kalan Mora, 1683-1699 savaşları sonrasında yapılan Karlofça Antlaşması ile Osmanlı Devleti'nin himayesinden çıkıp, Venediklilerin eline geçti. Osmanlı 1715 yılında Mora'yı tekrar almak için Şehid Ali Paşa komutasında bir sefer düzenledi. Mora seferinde uzun süredir fethedilemeyen bazı ada ve kaleler alındı. Bu fetih sonucunda Mora tekrar Osmanlı Devleti'nin idaresi altına dahil edildi (Uzunçarşılı Tarihsiz: 101-108; Ertaş 2007: 25-28).

Klasik Türk edebiyatı tarihi incelendiğinde müstakil olarak Mora fethinin anlatıldığı manzum ve mensur metinlerin yazıldığı görülmektedir. Vahid Mahdumî,⁹ Mehmed Münşî,¹⁰ Mora'nın, sair kale ve yarımadaların fethi için elliye yakın fetihnâme kaleme alan Vakanüvis Raşid Efendi¹¹ ve Râzî bunlardan bazılarıdır. Burada Mora fethini manzum olarak anlatan şairlerden Razî ve eseri hakkında bilgi verilecektir:

1. Eserin Müellifi Râzî Kimdir?

Fetihnâmenin sonunda mahlasını zikreden müellif hakkında biyografik ve bibliyografik kaynaklar incelendiğinde Mora'nın fethini anlatan Râzî mahlaslı bir şaire rastlanmamıştır. Kütüphane kaydında bu eserin müellifi Abdülatif Râzî olarak belirtilmiş; fakat bahsi geçen şair hakkında gerek kaynaklarda gerekse yazma nüshada net bir bilgi olmadığı için bu metnin 18. asırda yaşamış başka bir Râzî'ye ait olma ihtimali de bulunmaktadır. Eserin yazım tarihi dikkate alındığında bu fetihnâmeyi kaleme alabilecek üç kişiden bahsedilebilir:

Abdülatîf Râzî Efendi

Şiir ve edebiyat erbabı olan Râzî, aynı zamanda tarihçidir. İstanbullu olan şair mülazım olduktan sonra birçok medresede müderrislik yapmış; Yenişehir, Edirne, Medine ve İstanbul gibi yerlerde kadılık vazifelerinde bulunmuştur. 1146/1733-34 yılında Üsküdar'da vefat eden şairin kaynaklarda bahsi geçen ve bilinen eserleri şunlardır: *Divan*, *Terceme-i İkdü'l-cemân*, *Ehli'l-haber Min Kelâmi Seyyidi'l-beşer*, *El-Fülkü'l-meşhun Bi'l-Lü'lü'l-Meknun* ve *Câmü'l-hikâyât*. Onun hakkında bilgi veren kaynaklarda Mora fethi için kaleme aldığı bir eserden bahsedilmez (Tahir 2000: 54-55; Tuman 2001: 304-305; Kesik 2014).

Ankaralı Râzî

Râzî mahlasını kullanan bir başka şair de 1153/1740-41 tarihinden sonra vefat ettiği düşünülen Ankara ile ilgili yazmış olduğu şiirleriyle tanınan divan sahibi Râzî'dir. Müellif hakkında Divan'ından elde edilen bilgiler sınırlıdır (Erdoğan 2016: 105-106).

⁸ Bk. Şerife Yalçinkaya, *Nâbî'nin Nâsirliği ve Kamaniçe Fetih-nâmesi (Tenkitli Metin-İnceleme)*, Kanyılmaz Matbaası, İzmir, 2012.

⁹ Bk. Sevim Üngün, "Vahid Mahtûmî ve Mora Fetihnâmesi", *İstanbul Üniversitesi Tarih Dergisi*, (1965, 1966, 1967). XV (20), s. 101-116; XVI (21), s. 63-76; XVII (22), s. 169-180.

¹⁰ Bk. E. Blochet, *Catalogue Des Manuscrits Turcs II*, Bibliotheque Nationales, Paris, 1933, s. 186-87.

¹¹ Bk. Raşid Mehmed Efendi-Çelebizade İsmail Asım Efendi, *Târîh-i Râşid ve Zeyli*, Cilt 2, haz. Abdülkadir Özcan vd., Klasik Yayınları, İstanbul, 2013, s.967; Hüseyin Sankaya- Veysel Göger, "Mora'nın Yeniden Fethine Dair Osmanlıların Hazırladıkları Fetihnâme (1715)", *Tarih Dergisi*, Sayı 67 (2018/1), İstanbul 2018, s. 101-124. *Raşid Divanı'nda Mora'nın fethi için yazılmış iki tarih bulunmaktadır. Bk. Fatih Günay, Raşid (Vak'anüvis) Hayatı, Edebi Kişiliği, Divanı'nın Tenkitli Metni ve İncelemesi*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne, 2001, s. 245-256

Mustafa Râzî

Öziçeli olan ve kadılık vazifesinde bulunan şair 1198/178-84 tarihinde vefat etmiştir. Divan'ı ve Gazavatname'si olan Mustafa Râzî'nin ölüm tarihi *Tuhfe-i Nâilî* ve *Sicill-i Osmânî*'de 1098/1686-87 olarak belirtilmiştir. Safayî ve Belîğ'de aynı bilgiler Zârî mahlaslı bir şair için verilmiştir. Bu şairin vefat tarihi 1198/1783-84 değil 1098/1686-87'dir. Burada Naili Tuman'ın ve Mehmed Süreyya'nın verdiği bilgilerde bir karışıklık olması kuvvetle muhtemeldir (Çapan 2005: 265; Abdulkadiroğlu 1999: 138; Tuman 2001: 305; Akbayar 1996: 1363; Subaşı 2014).

Eldeki bilgilere göre bu fetihnâmenin yaşadığı zaman dilimi de göz önüne alındığında hem edib hem tarihçi olan, birçok eser ortaya koyan ve kütüphane kaydında da kendisine atfedilen Abdüllatif Râzî tarafından yazılması kuvvetle muhtemeldir. Ancak bu mahlası kullanan başka bir şair tarafından kaleme alınmış olabilmesi de ihtimal dahilindedir.

2. Râzî'nin Mora Fetihnâmesi

Yukarıda izah edildiği üzere *Mora Fetihnâmesi*'nin müellifi Râzî hakkında eserin yazma nüshasında, biyografik ve bibliyografik kaynaklarda net bir bilgi bulunamamıştır. Fetihnâme, Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi'nde Denizli 319 numarada kayıtlı yazmanın ilk 5 vараğında yer almaktadır. Bu eserden sonra *Hâzâ Kitâbu Hayâti'l-kulûb Ma'a Muhtasarı Riyâzü's-sâlihîn*, *Hâzâ Kitâbu Bahri'l-keâm*, *Hâzâ Kitâbu Muhtasarı Riyâzü's-sâlihîn* isimli eserler yer almaktadır. Yazmanın zahriyesinde bir şiir ve Denizli İl Halk Kütüphanesi'nin mührü bulunmaktadır. Nüshanın sonunda müstensihe ve ne zaman yazıldığına dair herhangi bir bilgi mevcut değildir. Eserin son beyitlerinde yazar hem mahlasını bildirmiş hem de Mora fethinin zamanını gösteren bir tarih düşürmüştür:

Mora fethine Râzî didi târih
Egerçi söylediler çok tevârih

Murâd itdi **Mora** fethini muṭlak
Naẓardan kec düşürdi kâfiri Ḥaḫ

Bu beyitler bize eserin müellifini göstermektedir. Râzî'nin kaleme aldığı metin Mora'nın tekrar alınması hakkında bilgi veren ve savaşın safhalarını anlatan bir fetihnâmedir.

2.1. Eserin Şekil, Dil ve Üslup Özellikleri

Mora fethinin seyrini anlatan şair, eserini mesnevi nazım şekliyle kaleme almış ve manzumede aruzun “mefâ'îlün mefâ'îlün fe'ûlün” kalıbını tercih etmiştir. Yazar klasik mesnevi tertibinde bulunması gereken tevhid, münacat ve na't gibi bölümlere yer vermemiş, dönemin padişahı ve vezirini överek konuya giriş yapmıştır. Elde olan tek nüshaya istinaden eserin başında herhangi bir başlık bulunmamaktadır.

Şair eserini kaleme alırken fethi, sanat kudretini ortaya koyarak anlatmak istemiş; Arapça, Farsça kelime ve tamlamalara sıklıkla yer vermiştir. Râzî tercih ettiği dil hususunda abartıya kaçmamış, o devirde Arapça ve Farsçaya aşına olanların rahatlıkla anlayabileceği bir dil kullanmıştır:

Ḥoşâ ferruḫ-resân sâl-i hümâyûn
Meserret-baḫş u sūr-ı rub'-ı meskûn

Her ezhâr-ı çemen gül gibi hurrem
Tuyûr-ı kûh bülbül gibi hoş-dem

Bu sâl içre hazân olmaz diyü mäh
Şu sepdi kalb-i gülzâra şebângâh

Râzî eserinde ahengi sağlamak için aliterasyon, asonansa yer vermiştir. Ayrıca aşağıdaki beyitlerde sırasıyla ön plana çıkan teşbih, teşhis, iktibas, telmih ve mübalağa gibi edebî sanatlarla da müracaat etmiştir.

Çemende lâleler la' lîn-kağaçdur
Fevâkihle varak rengin-şabağdur

Şerâr-ı kahrı gūyâ nâr-ı külhan
Ġidâ-yı tîġi her dem hūn-ı düşman

Ķubâl-ı kal' ada tūtop mağarrı
Lisân-ı Ħağ didi *eyne'l-meferi*

Bu sâlūñ nefh-i 'îsâ'dur bahârı
N'ola ihyâ'-i emvât olsa kârı

Ħoşâ sâl-i ferağ-bağşâ vü firūz
Ki her şeb kadr ü her bir rûzı nevrūz

Râzî, mesnevîde klasik şiirin kaynaklarından olan mitolojiden de faydalanmıştır. Aşağıdaki ilk beyitte bahsi geçen ve mitolojide savaş tanrısı olarak bilinen Behram, elinde bir kılıç veya hançerle tasvir edilir. Eski yıldız ilminde Mirrih, Merih ve Mars gezegeni anlamında kullanılan Behram, Batlamyus teorisine göre Güneş sultanının başkomutanıdır ve beşinci felektedir. İkinci beyitte de Mars, Jüpiter olarak bilinen ve adı geçen teoride Güneş sultanının kadısı olan Müşteri'den bahsedilir. Övülen kişi düşüncelerinde ve işlerinde isabetli olmasından dolayı Müşteri'ye benzetilir.¹²

Der-i kahrında Behrâm-ı melek-zâd
Yalın kılıçlu hūnî gözlü cellâd

Vezîr-i Müşteri-tedbir ü dānâ
Kevâibden sipihri-i kadri a' lā

Müellif eserinde Kur'an-ı Kerim'de geçen Kıyâme suresindeki ayetin "... kaçış nereye" anlamında iki kelimesini ve Arapça bir duadan "... nereye yönelsen ve yapsan" manasındaki bir ifadeyi iktibas etmiştir:

Ķubâl-ı kal' ada tūtop mağarrı
Lisân-ı Ħağ didi *eyne'l-meferi*¹³

¹² Ayrıntılı bilgi için bk. A. Atillâ Şentürk, "Osmanlı Edebiyatında Felekler, Seyyâre ve Sâbiteler (Burçlar)", *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, Sayı 90, Haziran 1994, s. 162-165.

¹³ "...kaçış nereye?" (*Kur'an-ı Kerim*, Kıyâme, 75/10)

Fu'âdı sırr-ı Aḥmed me'şeridür

*Tevecceḥ ḥayşü şî 'üñ*¹⁴ mazharıdır

Şair fetih sırasında alınan bütün kalelerin ve şehirlerin nasıl ele geçirildiğini gözler önüne getirmek için tasvirî bir anlatımı tercih etmiştir. Ayrıca bazı yerlere dair mekan bilgilerini, içinde düşmanın bulunup bulunmadığını ve o menzilin ehemmiyetini ifade etmeye çalışmıştır:

Leb-i deryâda birisi **Ḳoron**'dur

Anuñcün eşk-i düşmen sürḥ-gündür

Avarin-i ' **Atıḳ** ile **Cedîd**'i

Mora limânınuñ çifte kilidi

Firâz-ı küh-ı baḥrîde mekindür

Menekşe nâm bir ḥışn-ı metindür

Yine bir ḥışnuñ oldı nâmı **Londar**

Ḳarîbinde **Misistre** [vü] **Moton** var

Folamoc ile **Arḳadya** ḥişârı

İki ḳal'a durur deryâ kenârı

Şair bir geleneğe riayet ederek fethin yazılış yılını gösteren tamiyeli bir tarih düşürmüştür. Aşağıdaki beyitte müellif, "nazar" kelimesinin sayı değeri olan 1150'den "kec" sözcüğünün ebced sistemindeki karşılığı olan 23'ün çıkarılmasını belirtmiştir. Böylece Mora fethinin hicrî tarihi olan 1127 elde edilir.

Murâd itdi **Mora** fethini muṭlak

Naẓardan kec düşürdi kâfiri Ḥaḳ

2.2. Eserin Muhtevası

Râzî bu eserinde Mora fethini, seferin güzergahlarını ve seyrini manzum olarak ifade etmiştir. Müellif mesnevisine dönemin padişahı olan III. Ahmed'i övmekle başlar. Burada onun saltanat döneminin ne kadar güzel ve uğurlu olduğunu, baharda esen rüzgarın İsa'nın nefesi gibi can bahşettiğini, bütün çiçeklerin gül gibi açtığını, bütün kuşların bülbül gibi hoş vakit geçirdiğini, bu yıl içinde sonbaharın yaşanmayacağını anlatarak bir padişahın devrindeki hadiseleri baharda meydana gelen güzelliklere benzetir. Bu zamandaki çocukların ümmî kalmadığını ve genellikle de Molla Camî'nin eserlerinden istifade edildiğini belirtir. Özellikle 1715 yılının bereketlendiğini ve bu senenin zamanların ikbali olduğunu söyler. Ona göre bu güzelliklere vesile olan cihan sultanı III. Ahmed'dir. Dönemin padişahı olan III. Ahmed sultanlar içinde cihanı süsleyen, yedi iklim hükümü geçen, kılıcı ve oku din düşmanlarına

¹⁴ "... nereye yönelsen ve yapsan."

ızdırıp veren bir hükümdardır. Sultanın bu yıl bir fetih düşündüğünü, Venedik'in alınmasına karar verdiğini ve askeri cihada çağırdığını nakleder.

Râzî padişahı övdükten sonra süslü ifadeler ve benzetmelerle sadrazam Ali Paşa'nın medhine geçer. Onun lütfuna ulaşmayı arzulayan şair, Ali Paşa'nın cömert ve lütuf sahibi bir sadrazam olduğuna değinir. Paşa'nın atına binerek savaşta muzaffer olduğunu ve Hz. Ali'nin savaşçı ruhunu temsil eden bir zafer kazandığını belirtir. Şaire göre, Şehid Ali Paşa insanların sığınağı, akıl sahibi ve hikmetli icraatlarda bulunan bir sadrazamdır.

Daha sonra esas konuya geçen şair sadrazam Ali Paşa'nın Mora topraklarına ulaşmadan önce geldiği menzilleri anlatmaya başlar. İlk önce gidilen yerin Gördüs kalesi olduğunu belirtir. Buraya kafirlerin sığındığını, Gördüs'ün dağlık ve taşlık kalesinin halis bir niyet ve gayretle alındığını, top ve tüfeklerle kalede bir gürültü koptuğunu, cehennem ehli gibi azap gören düşman ordusunun son hücumu dayanamayıp teslim olduklarını ve bir kısım askerinin esir alındığını ifade eder. Burada beş gün boyunca savaştığını ve ümmetin fethin gerçekleşmesine sevindiğini ve Ali Paşa'nın Gördüs'e nizam verdiğini söyleyerek bu bahsi tamamlar.

Bir sonraki fethedilen yer Anabolı'dır. Râzî burada kale karşısına otağın kurulduğunu ve devlet erkanının sağlı sollu Ali Paşa'nın yanında oturduğunu ve cesur askerlerin bu yeri aldığını söyler. Bir sonraki menzil Palamid'dir. Şair buranın Gördüs'e benzediğini, içinde kafirlerin çok olduğunu, buraya birçok top ve tüfeğin havale edildiğini ve kafirlerin Palamid için mücadele ettiğini; fakat aslan gibi askerlerin onları susturduğunu anlatır. Şairin anlattığına göre, orada askerler ne hendek ne de burç bıraktı, her yeri zapt etti. Askerler kafirlere ölüm şerbetini içirdi ve o derece çetin bir mücadele oldu ki kavgalarından çıkan toz göğün üstüne ulaştı. Şair benzetmelerde ve hayal dünyasında abartıya da yer vererek çıkan tozların güneşin yüzünü kirlettiğini ve gürültünün yıldızlara kadar ulaştığını söyler. Allah'ın düşmanın katline ferman verdiğini ve kale duvarındaki delikle surların yerle bir olduğunu ve toz içinde askerlerin hücum edip uğursuz düşmanı etkisiz hâle getirdiğini, kılıcının kandan görünmez olduğunu, kanın su gibi aktığını, bu vaziyette Ali Paşa'nın Allah'a dua ettiğini belirtir. Askerlere çok fazla altın ve gümüşün hediye edildiğini, her bir askerinin âdeta altından kemer kuşandığını ve Ali Paşa'nın kale işlerini mükemmel bir şekilde idare ettiğini söyleyerek Palamid'in fethi bahsine son verir.

Bundan sonra fetih menzili Moton'dur. Müellif, ordunun buraya gelip yerleştiğini ve sadrazamın gayptan fetih ile müjdelendiğini söyler. Şairin anlattığına göre deniz kenarında bulunan ve etrafı dağlarla çevrili olan Moton'un mamur bir kalesi vardır. Şehit Ali Paşa komutasındaki donanma kaleyi kuşatır, bunu gören düşmanlar o gece denizden kaçır. Askerler hemen top ve tüfeğe sarılır, gök gürültüsü gibi sesler hasıl olur ve düşman askerlerinin başına âdeta kıyamet kopar. Bu durum dört gün devam eder ve bazı düşman askerleri denizden kaçmaya başlar. Bunu gören Osmanlı ordusu hemen boş kaleye hücum eder. Kalan düşman askerleri esir edilir. Bu şekilde Ali Paşa üç fethi muzafferiyetle mazhar olur.

Bir bölük asker Kastel'in fethi ile memur edilir ve deniz kenarında olan bu menzilin alınmasıyla düşmanın adının ve şanının ortadan kalkacağına inanılır. Râzî'nin ifade ettiğine göre Kastel kalesinin alındığı Moton fethinden önce bilinmiyordu. Moton'un fethi kutlandığı sırada Kastel'den gelen bir kişi buranın fethini müjdeledi. Bu habere şair sadece insanların değil meleklerin de çok sevindiğini bildirir. Alınacak kalelerin düşmanları bu dört fetihteki başarıdan korkuyorlardı. Bu yerlerden birisi de Koron'dur. Burada bulunan düşman askerlerinin gözyaşları kan rengindedir. Ordu bundan sonra Mora'nın çifte kilidi olan Avarin'e gelir. Daha sonra dağın yüksek yerinde bulunan Menekşe isimli bir kaleye ulaşılır. Misistre'de bir kale vardır ve Menekşe'nin merkezi de buradır. Ordunun gösterdiği yüksek gayret neticesinde

Menekşe fethedilir.

Başka bir menzil de Mora denizine yakın Termiş isimli bir yerdir. Kelifa ve Zarnata Sultan Mehmed'in inşa ettiği yeni yerlerdir. Manya tepesinin anahtarlarından biri Palamarta, bir diğeri de Pasava Kalesi'dir. Bu dört yer Manya'ya yakındır. Bir diğeri yer Argos dağıdır, Anaboli bunun tam karşısındadır. Fethedilen başka bir kalenin adı da Londar'dır. Buranın yanında Misistre ve Moton vardır. Folamac ve Arkadya kaleleri de deniz kenarında bulunmaktadır. Kalavrata ve Karitye, Badra'ya gitmek için köprü konumundadır. Ali Paşa Mora'yı bütün kaleleriyle birlikte toplamda on altı günde fetheder.

Şair son bölümde Ali Paşa'yı övmeye devam eder ve yapmış olduğu fethi tebrik eder. Onun gibi saklı bir inci tanesinin bin yılda bir geleceğini ve insanların Ali Paşa gibi birini göremeyeceğini belirtir. Ona göre Ali Paşa alemin veziri ve aziz bir arifidir. Daha sonra Sultan Ahmed'in saltanatının devamı için dua eder. Râzî Mora'nın fethi için tamiyeli bir tarih düşürdüğünü söyleyerek eserine son verir.

3. Sonuç

Fethedilen yerlerin ve elde edilen zaferlerin anlatıldığı tarihî-edebeî metinler olan fetihnâmelerin yazımına Osmanlı Devleti döneminde, özellikle 15. asırdan sonra rağbet edilmiştir. Bu tür metinlerde kazanılan zaferler övgü dolu ifadelerle anlatılır ve savaş insanların gözünde canlandırılır. Bazen de fethedilen yerler ve kaleler hakkında bilgiler verilir.

Klasik Türk edebiyatı tarihi incelendiğinde müstakil fetihnâmelerin yazıldığı görülmektedir. Bu türde eser kaleme alanlardan biri de 18. asır şairlerinden Râzî'dir. Mora'nın 1715 yılında tekrar Osmanlı idaresi altına alınması münasebetiyle fethi manzum olarak anlatan şair hakkında eserin yazma nüshasında ve kaynaklarda net bir bilgi yoktur. Bu asırda yaşamış ve eseri kaleme alabilecek Râzî mahlasını kullanan üç şair tespit edilmiştir. Katalog bilgisinde eserin Abdülatif Râzî'ye atfedilmesi ve kaynaklarda onun tarihçiliğinden bahsedilmesi eserin adı geçen şair tarafından kaleme alınmış olma ihtimalini kuvvetlendirmektedir. Mesnevi formunda yazılmış olan bu fetihnâme 162 beyittir. Manzumede klasik tertipte bulunması gereken besmele, hamdele, tevhid ve na't gibi bölümlere yer verilmemiş, Sultan III. Ahmed ve Şehit Ali Paşa'nın övgüsü ile metne başlanmıştır. Şair tasvirî bir anlatım tercih ederek seferi aşama aşama anlatmış ve fethedilen beldelerin isimlerini zikrederek onlar hakkında bilgiler vermiştir.

Tarihî hadiselerle ışık tutacak olan fetihnâmeler, bir vesika değeri taşımaktadır. Râzî'nin bu eseri Mora fethinin safhalarını anlatması, alınan beldeleri tasvir eden edebî bir metin olması açısından önemli görülmektedir.

4. Metin

Mora Fetihnâmesi

[1b] [Mefâ' ilün Mefâ' ilün Fe' ülün]

1. Hüşâ ferhunde-sâl ü meymenet-fâl
Ki gösterdi cihâna rüy-ı iqbâl

Hüşâ ferruḥ-resân sâl-i hümâyün
Meserret-baḥş u sūr-ı rub' -ı meskûn

Hüşâ sâl-i feraḥ-baḥşâ vü firûz
Ki her şeb kıadr ü her bir rûzı nevrûz

Bu sâlün nefḥ-i 'îsâ'dur bahârı
N'ola ihyâ'-i emvât olsa kârı

5. Bu sâl içre şabâ peyk-i cinândur
Nesîme zülf-i dilber âşiyândur

Her ezhâr-ı çemen gül gibi ḥurrem
Ṭuyûr-ı küh bülbül gibi hoş-dem

Kenâr-ı cûda idüp 'ayş u nüşı
Ḥıram itmekde serv-i sebz-püşı

Bakılsa ḡoncasıyla verd-i ra' nâ
Ṭutar şadrında ṭıflın dâye ḡüyâ

Çemende lâleler la' lîn-ķabaķdur
Fevâkihle varaķ rengin-ķabaķdur

10. Döşenmiş pây-bûsuñ-çün şaḡârı
Ne dirseñ anı söyler kühsârı

Dökilür baḡre cüy-ı küh u şaḡrâ
Süd ile beslenür ma' nide deryâ

Bu sâl içre ḡazân olmaz diyü mâḡ
Şu sepdî ķalb-i ḡülzâra şebâḡgâḡ

Ya dürr-i şâhvâr-ı şebnemidür
 Tağılsa güş-ı ezhâra demidür

Ne fettândur o meh bî-nâr u bî-âb
 Çemenden kaṭr ider her gice gülâb

15. ‘ Aceb mi şem‘-i Hind olursa ‘ anber
 Virürse nâfe-i Çin müşg-i ezfer [2a]

‘ Aceb mi gonceler olsa güşâde
 Rehinde oldı nercis ser-nihâde

‘ Aceb mi hüşe-dâr olursa dâne
 ‘ Aceb mi çifte toğurursa ane

Nezâketde ço ṭursun ehl-i ‘ irfân
 Havâdan nem kaṭar şimdi gülistân

Ṭufeyl-i ‘ aşr kalmaz şöyle ‘ âmî
 Oḡurlar ekşeriyâ şimdi Câmî

20. Göñüller bend-i ğamda ḡayli demdür
 Keser bu sâl tiğ-ı ḡoş-ḡademdür

‘ Aceb şâl-i mübârekdür bu ḡaḡḡâ
 Ḳudümüyla mübeşşer oldı dünyâ

Ola hem ism ü hem târiḡ fâyiḡ
 Buña baḡt-ı ‘ aliyye dinse lâyiḡ

Belî bu sâl iḡbâl-i zamândur
 Sebeb iḡbâle sulṭân-ı cihândur

O sulṭân-ı cihân ol zât-ı emced
 Şeh-i a‘ zam ki a‘ nî Ḥân Aḡmed

25. Vücüdî ‘ ayn-ı raḡmetdür cihâne

Ki hükmiyle döner devr-i zamâne

O şeh kim görmemişdür ‘ayn-ı ‘âlem
Der-i devlet-me’âbından mu‘azzam

Gedâsına dinilse şeh sezâdur
Der-i qahrında çok şehler gedâdur

Selâfîn içre oldur ‘âlem-ârâ
Nizâm-ı devleti bir başka dünyâ

Sarâyınıñ felek bir âsmânı
Yedi çeşm ile nâzır pâsbânı

30. Ser-i bezminde gice mâh-ı tâbân
Qamer yüzlü hilâl qaşlu bir oğlan

Güneş halvet-serâsı içre şeksiz
Cihângîr adlu şırma saçlu bir kız

Berât-ı luţfinuñ evrâkı gerdün
Müzehheb zer-feşân hük-m-i hümâyün

Der-i qahrında Behrâm-ı melek-zâd
Yalñ kılıçlu hünî gözlü cellâd

Eqâlîm-i seb‘a hükminde güyâ
Atı oynadı bir hemvâr şahrâ [2b]

35. Murâd itse yaqar mehden sirâcı
Verâ-yı Qâf‘dan alur harâcı

Hadeng ü tîri seyf-i sîr-âbı
Virür a‘dâ-yı dîne ıztırâbı

Şerâr-ı qahrı güyâ nâr-ı külhan
Gıdâ-yı tîğı her dem hün-ı düşman

Ser-i küffâr u tîğ-ı tîz-i ' üryân
Rez(i)mgâhında resm-i ʔop u ʔevgân

Sa' âdetle ğazâ ʔaşd itdi bu sâl
Venedik düşdi seyr-i noğta-i fâl

40. İdüp aĥkâm-ı şer' ullâhı rehber
Cihâd için müheyyâ itdi ' asker

Vekîl-i muṭlaĥ u dâmâd-ı ekrem
' Alî Pâşâ-yı dâna şadr-ı a' zam

Süvâr olup sefer itdi muzaffer
' Alemdâr oldı bî-şek rûĥ-ı Ḥayder

Livâ'-ı Aĥmed-i Muṭtâr'dur bu
Cenâheyni tamâm ervâĥ memlü

Cünüd-ı zâhir ü bâtınla ma' mür
Mücâhid fî-sebîli'llâh meşkür

45. Bu luṭf-ı Ḥaĥĥ ile oldı şeref-yâb
O Ḥayder-meşreb ü ol zât-ı nâ-yâb

Fu'âdı sırr-ı Aĥmed me'şeridür
*Tevecceĥ ĥayşü şî'üñ*¹⁵ maṭharıdur

Melâzü'n-nâs [u] şâĥib-re'y ü tedbîr
Vezîr-i şafder ü zû-fetĥ ü teşĥîr

Žıyâ'-ı ' ilm ile âyîne-i şâf
Müberrâ ğıll u ğışdan ehl-i inşâf

Vezîr-i Müşterî-tedbîr ü dâna
Kevâkibden sipîhr-i ʔadri a' lâ

50. Otaĥını gören şemse muĥâbil

¹⁵ "Nereye yönelsen..."

Dise ħurşid-i vech-i arz kâbil

Ṭınâbı mîhı geçdükde zemîne
Olur gūyâ muraşşad bir define

O tûğ-ı pür-fürûğ-ı resm-i merğüb
Muşâhib üç ser(i)v-ğad tâze-maĥbûb

Şeb-i deycûrı rûz eyler meşâ'il
Olur bedr-i münîrûñ nûrı zâ'il [3a]

Ĥıyâm-ı sebz-reng ile berârî
Rez(i)m gülzârınuñ evvel baĥârî

55. İdüp iğbâl ile kaç' -1 menâzil
Mora arzına oldu çünki dâĥil

Ĥişâr-ı **Gördüs** evvel oldu zâhir
Taĥaşşün eylemiş cevfinde kâfir

Ḳubâl-i ħal' ada tütup maĥarrı
Lisân-ı Ĥağ didi *eyne'l-meferi*¹⁶

Firâz-ı kûhda 'ârî şecerden
Yapılmış şugrı bir kıt' a ĥacerden

'İlâcın bulmamış eslâf-ı ħal' a
Egerçi fetĥ olunmuşdur bu ħal' a

60. Velî ol şâf-dil ü ol zât-ı âğâh
Şafâ-yı ħalbi var el-ĥamdü li'llâh

İdüp fetĥe ĥulûş ile 'azîmet
Ĥulûşı virdi küffâra hezîmet

Muĥâşır olup 'asker itdi cengi
Ĥavâle itdiler top u tûfengi

¹⁶ "...kaçış nereye?" (Kur'ân-ı Kerim, Kıyâme, 75/10)

O deñlü oldılar ħum-pāre-endāz
Ser-ā-pā ħal' a oldı nāra dem-sāz

Semādan nāzil olur idi çün berħ
Şeyāñini şavā' iħveş idüp ħarħ

65. Ya düzaħ ehli gördiler 'iħābı
Melā'ik nār ile itdi 'azābı

Taħammül itmeyüp āħir hücūma
Dil-i seng-i siyāhı döndi mūma

İdüp teslīm o ħışn-ı bī-sütünü
Rehā buldı kiminüñ aħdı ħūnı

Esir oldı re'āya ħısmı muħlaħ
Velī Efrenc 'afv olundı ancaħ

Muħaşşal beş gün oldı cenge müddet
Fütühāt ile memnūn oldı ümmet

70. Receb 'arz idüp āb-rūy-ı hilālin
Nühüfte itmiş idi gün cemālin

Bu luħfa mazhar oldı şadr-ı a'zam
'Alī Pāşā-yı deryā-dil mükerrrem

Mişāl-i sübħa-i dürr-i girāmī
Umūr-ı ħal' aya virdi nizāmı [3b]

Olup andan **Anabolı**'ya 'āzim
Anuñ da fetħine olduħda cāzim

Ĥişāra ħarşu naşb itdi otaħın
Alup erkān-ı devlet şol u şaħın

75. Dilirān-ı şecā' at-pişe cümle
Ġazanferveş şikāra itdi ħamle

Veli fevka'l-cebel bir hışn-ı 'ālî
Palamid nāmıdur **Gördüs** miŝâli

Derûnı kâfir-i bi'llâh memlû
 Tüfeng u ƣop ile pür-burc u bārû

Anaboli'ya olmışdur havâle
 'Ulüvv-i kûhî hîç gelmez maķâle

Ĥayâl-i düŝmene bu oldı hâ'il
 Ki her tabyası bir sala muķâbil

80. Güzer itmek gerek dir idi heft sâl
 Bulup düşmen zafer hışn ola pâmâl

Bu ķavl üzre olup mağrûr kâfir
 Dilrâne mücâdil oldı vâfir

Çi sûd ammâ ğuzât ile o gümrâh
 Meğâzide miŝâl-i ŝir ü rübâh

O olup mestâne-i cezb-i İlâhî
 Ferâmüş itdiler cây-ı penâhı

Siper ber-düş tiğ-ı tîz-i 'üryân
 Őalındurmadı küffârı dilrân

85. Olup her biri bir perrende âhû
 Ne ĥandek baķdılar ne burc u bārû

Őarı olup tabya dîvârına bî-bâk
 Çıkup zabı eylediler cüst ü çâlâk

Bu ĥâli gördi mebhût oldı düşmen
 İdindiler caĥîmi cây-ı me'men

Őerâb-ı mergi tiğ-ı âbdâra
 Ucuz deĝiŝdiler urup ŝikâra

Muḥaşşal ol kadar ceng itdiler tā
İrişdi evc-i çarḥa gerd-i ğavġā

90. Ṭanīn ile olup ma' lūl Nāhīd
Ġubār-ālūd oldı rŭy-ı ḥurşīd

İrince heft rŭza kār-ı rezmi
Tamām eylediler birden bu bezmi [4a]

Ḳurıldı şāh-ı şubḥuñ bārgāhı
Geyŭp ḥurşīdden zerrīn külāhı

Felek aḥkām için ḳurmuşdı dīvān
Ḳazā ḳatl-i 'adŭya virdi fermān

Laġım ḥāzır idi çŭnki muḳaddem
Atıldı ḳal' anuñ dīvārı ol dem

95. Çıḳup 'ayyŭka ol taḳ u ṭarāka
Firār için beraḳ bindi burāka

Açıldı raḥne dīvār oldı yeksān
Mişāl-i 'āşıḳ-ı çāk-ı girībān

Ġubār içre ġuzāt idŭp ḥŭcŭmı
O deñlü ḳırdılar küffār-ı şŭmı

Görünmezdi ḥadīd-i seyf demden
Ḳan aḳdı şu gibi rŭd-ı 'ademden

Bu ḥāl içre o şāḥib-şadr-ı a' lā
İderken dergeh-i Ḥaḳ'dan temennā

100. Zuhŭr itdi o ğavġādan bir ādem
Didi şad-mŭjde ey şadr-ı mŭkerrem

İki ḳal'a daḫi fetḥ oldı birden

Reh-i Hâk' da geçildi cân u serden

Elinde kelle idüp hâke gâltân

Didi a' dâñı böyle ide Sübhân

Pey-â-pey yürüdi kelle üsârâ

Şu gibi hâke aqđı hün-ı a' dâ

Felek bâzâr-ı dehre kırdı dükkân

Şatıldı sım ü zerle hün-ı insân

105. O gün ol şâhib-i fażl u velâyet
Bulup Ca' fer gibi rifd ile şöret

O deñlü eyledi sım ü zer i' tã

Muţayyeb olmamış kılmadı aşlã

Zerüñ şahşını kat' â görmeyenler

Görüp rü'yâda 'aynen bulmayanlar

Қuşandı her biri pür-zer kemerler

Miyân-ı 'aşıkça şarıldı dilber

Hulûş-ı hazret-i Pâşâ-yı manşür

Cihânı eyledi fetğ ile mesrür

110. İdüp tedbîr-i fã'ıq re'y-i ekmel
Umür-ı kal' ayı itdi mükemmel [4b]

Esüp båd-ı naşar keşf oldı çün rãh

Hemân süy-ı **Moton** oldı nazargãh

Varup anda dağı naşb itdi a' lãm

Vezîr-i âb-rüy-ı dîn-i İslãm

Dil-i şafını ol dem mülhem-i gayb

Fütühât ile tebşîr itdi bî-rayb

Leb-i deryâda vâkı' hışn-ı ma' mür
Sevâdında mülâşık küh-ı maşşür

115. Donanması idüp hışnı ihâta
Resen-beste urulmuşken ribâta

Donanma-yı hümâyün oldı zâhir
Firâr itdi o şeb deryâda kâfir

Yine ke'l-evvel emr olundı cenge
Şarıldı gâziyân top u tüfenge

Dir idi güş iden ra' d-ı müselsel
Ya rustâhîzdür arz oldı münhal

Ġuzâta gösterürdi rüy-ı raġbet
Ser-i a' dâya kıopardı kıyâmet

120. Bu hâl üzre güzer itdi çehâr rüz
İrişdi şubh-ı yevm-i sebt-i firüz

Kemâlin buldı küffaruñ hirâsı
Göründi kışr-ı cevz arzuñ fezâsı

'Ayânen bildi hışn içre yeri yok
Firâr-ı berr olurdu ma' beri yok

Ķarârı virdi deryâya firâre
Donanmadan ümîd eylerdi çâre

Döñüldi sâhile ol gice tenhâ
Müheyyâ idi anda çün donanma

125. Ġuzât-ı baħr idüp anları yaġmâ
Kimi oldı ġidâ-yı hüt u deryâ

'Asâkir taşradan bildi bu hâli
Hücüm itdi bulındı kal' a hâlî

Bakıyye bulınan a' dā-yı bī-dīn
Esir oldu katil oldu melā' in

Yine ol hāzret-i Pāşā-yı şafder
Üçüncü feth ile oldu mübeşşer

Muqaddem **Gördüs**'e olduğda dāhil
Bu re'y-i şā'ibe olmışdı 'āmil [5a]

130. Ki bir şıķ ' asker-i ma' mūr u manşūr
Olalar feth-i **Ƙastel** ile me'mūr

Leb-i deryāda feth ideler anı
' Adūnuñ mahv ola nām u nişāmı

Bu tedbīr oldu taqdire muvāfiķ
Ya taqdir oldu re'yine muṭābıķ

Ki zīrā şāf-dıldür cāy-ı ilhām
Erībe emr-i ğā'ib ' ayn-ı ecsām

Alınmışdı egerçi hışn-ı **Ƙastel**
Bilinmedi **Moton** fethinden evvel

135. **Moton** ki feth olup sūr itdi ' ālem
İrişdi sūy-ı **Ƙastel**'den bir ādem

İki fethüñ zuhūrı tev'em oldu
Degil ādem melekler hurrem oldu

Bu penc kıt' a şügūrı ol kerem-kār
Ki feth itmişdi olup çār-peykār

Niçe kal' a daḫi var idi hāzır
Hirāsından tehī itmişdi kāfir

Leb-i deryāda birisi **Ƙoron**'dur
Anuñcün eşk-i düşmen sürh-gündür

140. **Avarin-i 'Atîk** ile **Cedîd**'i
Mora limânınuñ çifte kilidi
- Firâz-ı küh-ı baħrîde mekîndür
Menekşe nâm bir hışn-ı metîndür
- Misistre** durur bir al' a berri¹⁷
Budur berren **Menekşe**'nin memerri
- Bu çâr erkâna itdiler çü raġbet
Nizâmına olıdı bezl-i himmet
- Birisi daġı **Termiş** oldu anuñ
arîbinde durur baħr-i **Mora**'nuñ
145. **Kelifa** ile **Zarnaa** mücedded
Binâ-yı azret-i Sulân Meħemmed
- Kilîd-i küh-ı **Manya**'dur ikisi
Palamara[dur] anuñ da birisi
- Paşava al'ası** daġı 'acîbdür
Bu hışn-ı çâr **Manya**'ya arîbdür
- Birisi daġı **Argos**'dur cibâli
Muâbildür bu hışna **Anabolı** [5b]
- Yine bir hışnuñ oldu nâmı **Londar**
arîbinde **Misistre** [vü] **Moton** var
150. **Folamoc** ile **Aradya** hışârı
İki al' a durur deryâ kenârı
- alavrata** vü **aritye** beridür
Bu iki al' a **Badra** ma' beridür

¹⁷ Bu mısradâ vezin aksamaktadır.

‘Alî Pâşâ o şâhib-re’y ü tedbîr
Bütün **Mora**’yı birden itdi teşhîr

Ola taḥsîn ber-taḥsîn şad-bâr
Façağ on altıdur eyyâm-ı peykâr

Niçe biñ devr ide tâ çarḥ-ı gerdün
Bunuñ gibi gele bir dürr-i meknün

155. Naẓîrin görmemişdür çeşm-i ‘âlem
Vezîr-i ‘âlim ü ‘ârif mükerrem

Ḥuşûşâ ḥazret-i Sultân Aḥmed
Edâma’llâhu bi’n-naşri’l-mü’ebbed

Bilüp sencîde-i dehr ü zamânı
Mü’eyyed eyledi ḥükminde anı

Ḥudâ ḥıfz eyleye ḥavf u ḥaṭardan
Ola me’mün-ı envâ‘-ı kederden

Mora fetḥine Râzî didi târiḥ
Egerçi söylediler çok tevâriḥ

160. N’ola ta‘miyelü oldıysa mülhem
Şi‘(i)rde bu daḡi tarz-ı müselleme

Bu fetḥ-i mu‘cizüñ ḥâl-i me’âbuñ
Su’âl eylediler didüm cevâbın

162. Murâd itdi **Mora** fetḥini muṭlak
Naẓardan kec düşürdi kâfiri Ḥağ [1127/1715]

SUMMARY

Historical and literary texts that describe conquered regions and won victories are called Fetihname. In the middle age Islamic world, the kings felt the need to declare their victory by using fancy expressions to show their power and domination. This conquests in the form of letters and edicts mentioned victory as a praise and had the threatened expression to the enemies.

The Fetihnames are examined in two categories: One of them are the edicts or letters that sent by the kings or the leading statesmen; the other are the texts describing the conquest of a place. Texts that describe the enemy's defeat or the expedition that resulted by victory are called "Fetihname" or "Zafername"; and the texts that express war are also called "Gazavatname". Many conquest movements in the history of the Ottoman State also attracted the attention of poets, in that period of time the frame of wording enabled them to wrote. In the Kaside part of Divan, it is seen that the victory gained by the expedition of a king or a prominent statesman are described in a fancy and exaggerated manner.

It is known that among the texts of Classical Turkish literature, many works such as verse and prose have been written in Fetihname type. When the history of Classical Turkish literature is examined, it is seen that Mora conquest is written in both verse and prose types and Razi are some of them. In the library record, the author of this book is specified as Abdullatif Razi; however, since there is no clear information about the poet both in the sources and in the manuscript, there is also the possibility that this text belongs to another Razi who lived in the 18th century. Considering the writing date of the book, three persons who can write this conquest can be mentioned. According to the information given in this conquest and considering the time period, written by the writer and the historian, Abdüllatif Râzî which is attributed to him in the library and who is the author of many books, it is highly probable that it may have been written by another poet who uses the same nickname.

When the poet wrote his work, he wanted to explain the conquest by revealing his artistic might. He frequently used Arabic and Persian words and phrases. Razi does not exaggerate the language he prefers. Razi used a language that could be easily understood by those who were familiar with Arabic and Persian at that time and in Mesnevi also benefited from mythology, one of the sources of classical poetry. The poet chose a depicted discription manner to show how all the fortresses and cities were captured during the conquest. In this work, Razi expressed the routes and course of expedition of the Mora conquest, in verse. Afterwards, the poet start to express the main subject that starts to tell the stage that the grand vizir Ali Pasha stepped back to arrive the lands of Mora. Conquests that keep light on historical events carry a value of vesika (document). Razi's that book that express the stages of Mora conquest and reflect the conquered region with literary texts, has important value.

KAYNAKÇA

- AKSOY, Hasan (1997), "Tarihî Bir Belge ve Türk İslâm Edebiyatında Bir Tür Olarak Fetihnâmeler", *İLAM Araştırma Dergisi*, Cilt II, Sayı 2, s. 1-19.
- BLOCHET, Edgar (1933), *Catalogue Des Manuscrits Turcs II*, Paris, Bibliotheque Nationales.
- Bursalı Mehmet Tahir (2000), *Osmanlı Müellifleri*, Cilt III, haz. Mustafa Tatçı-Cemal Kurnaz, Ankara: Bizim Büro Yayınları.
- DERELİ, Özlem (2017), *Sinoplu Safâyî'nin Fetihnâme-i İnebahtı ve Moton Adlı Eseri (Transkripsiyonlu Metin)*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- ERDOĞAN, Mustafa (2016), "Ankara'nın Bilinmeyen Tarihi: XVIII. Asır Şairi Râzî'nin Ankara'yla İlgili Şiirleri", *Ankara Araştırmaları Dergisi Journal of Ankara Studies*, s. 104-130.
- ERTAŞ, Mehmet Yaşar (2007), *Sultanın Ordusu (Mora Fethi Örneği 1714-1716)*, İstanbul: Yeditepe Yayınları.
- GÖÇMEN, Cemal (2009), *Gelibolulu Mustafa Âli'nin Heft Meclisi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Afyon: Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- GÜNAY, Fatih (2001), *Raşid (Vak'anüvis) Hayatı, Edebi Kişiliği, Divanının Tenkitli Metni ve İncelemesi*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Edirne: Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- İsmail Belig (1999), *Nuhbetü'l-Âsâr Li-Zeyli Zübdeti'l-Eş'ar*, haz. Abdulkerim Abdulkadiroğlu, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.
- KESİK, Beyhan (2014), "Râzî, Yazıcı Abdullah Efendizâde Abdüllatif Râzî Efendi" Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü, Erişim Tarihi (15.01.2019) <http://www.turkedebiyatilisimlersozlugu.com/index.php?sayfa=detay&detay=3185>.
- LEVENT, Agah Sırrı (1956), *Gazavatnameler ve Mihaloğlu Ali Bey'in Gazavatnamesi*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Mehmet Süreyya (1996), *Sicill-i Osmanî*, Cilt 4, haz. Nuri Akbayar, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- MERMER, Ahmet (1991), *Mezâkî Hayatı, Edebi Kişiliği ve Divanı'nın Tenkitli Metni*, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.
- Mustafa Safâyî (2005), *Tezkîre-i Safâyî*, haz. Pervin Çapan, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.
- PAKALIN, Mehmet Zeki (1983), *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Raşid Mehmed Efendi-Çelebizade İsmail Asım Efendi (2013), *Târîh-i Râşid ve Zeyli*, Cilt 2, haz. Abdülkadir Özcan vd., İstanbul: Klasik Yayınları.
- SARIKAYA, Hüseyin – GÖGER, Veysel (2018), "Mora'nın Yeniden Fethine Dair Osmanlıların Hazırladıkları Fetihnâme (1715)", *Tarih Dergisi*, Sayı 67, s. 101-124.
- SUBAŞI, Derya (2014), "Râzî, Mustafa Râzî Efendi", Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü, Erişim Tarihi (15.01.2019) <http://www.turkedebiyatilisimlersozlugu.com/index.php?sayfa=detay&detay=5894>
- ŞENTÜRK, A. Atillâ (1994), "Osmanlı Edebiyatında Felekler, Seyyâre ve Sâbiteler (Burçlar)", *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, Sayı 90, s. 131-179.
- TUMAN, Mehmet Nâil (2001), *Tuhfe-i Nâ'îlî -Divân Şairlerinin Muhtasar Biyografileri-* Cilt I-II haz. Cemâl Kurnaz-Mustafa Tatçı, Ankara: Bizim Büro Yayınları.
- UYGUR, Ceyhun Vedat (2018), *Kıvâmî Fetihnâme*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı (Tarihsiz), *Büyük Osmanlı Tarihi*, Cilt 5, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- ÜNGÜN, Sevim (1965, 1966, 1967), "Vahîd Mahtûmî ve Mora Fetihnâmesi", *İstanbul Üniversitesi Tarih Dergisi*, XV (20), s. 101-116; XVI (21), s. 63-76; XVII (22), s. 169-180.
- YALÇINKAYA, Şerife (2012), *Nâbî'nin Nâsırlığı ve Kamanîçe Fetih-nâmesi (Tenkitli Metin-İnceleme)*, İzmir: Kanyılmaz Matbaası.
- YILDIRIM, Nermin (2005), *Kara Çelebi-Zade Abdülaziz Efendi'nin Zafername Adlı Eseri (Tarihçe-i Feth-i Revan ve Bağdad) Tahlil ve Metin*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- YILDIZ, Murat (2013), *Celalzâde'nin Rodos Fetihnâmesi*, İstanbul: Libra Kitapçılık ve Yayıncılık.